

aut modus realis, ex natura rei distinctus a primo subjecto relationis. Hæc est communis sententia, ut statim referam. Eam vero probo primo, quia nulla est causa aut ratio hujus necessitatis. Rationes enim quibus supra probatum est, relationem realem requirere fundamentum reale, non probant necessarium esse ut illud fundamentum sit in re distinctum a subjecto. Quia, licet in subjecto requiratur realis causa, vel ratio ob quam, posito termino, consequatur relatio, tamen illa ratio vel causa esse potest ipsa intrinsæca natura talis subjecti, et non res aliqua, vel modus ei superadditus. Cur enim, sicut quantitas ex sua naturali conditione et natura habet sufficientem rationem ob quam ad illam consequantur quædam relationes, et similiter qualitas, non poterit etiam substantia simile quippiam habere per seipsam?

5. Unde argumentor secundo inductione, nam, sicut duæ quantitates aut albedines referuntur realiter relatione similitudinis vel æqualitatis, ita duæ substantiæ, relatione identitatis specificæ; ergo hæc relatio inest substantiæ absque accidentali fundamento, ex natura rei ab illa distincto. Patet consequentia, tum quia una substantia non est ejusdem speciei cum alia, ratione alicujus accidentis, sed ratione suæmet entitatis et propriæ naturæ; tum etiam quia sicut inter albedinem et similitudinem nihil mediat, ita neque inter substantialem naturam et relationem identitatis specificæ. Antecedens vero sumitur ex D. Thoma, 1 p., quæst. 28, a. 1, ad 2; et est expresse Aristotelis, 5 Metaph., text. 15, ubi eodem modo censet de identitate in substantia, quo de similitudine in qualitate, et æqualitate in quantitate. Ex quo etiam sumitur argumentum a paritate rationis; nam tanta est convenientia inter duas substantias, sicut inter duas albedines vel quantitates; item tanta est proportio, quia æque sunt ejusdem ordinis; ergo tam est relatio realis identitatis specifica in substantia, sicut similitudo et æqualitas in quantitate et qualitate. Et ita docent frequenter Thomistæ., Soncin., 5 Metaphys., q. 35; Javell., 5 Metaph., q. 21.

6. *Relatio creaturæ in quo fundetur.*—Aliud exemplum est de relatione creationis, nam hæc (ex sententia omnium) realis est, et prædicamentalis, et tamen immediate fundatur in substantia. Quod docet expresse D. Thomas, quæst. 7 de Potent., art. 9, ad quartum, ubi sic ait: *Creatura refertur ad Deum secundum suam substantiam, sicut secundum causam re-*

lationis; secundum vero relationem ipsam formaliter; sicut aliquid dicitur simile secundum qualitatem causaliter, secundum similitudinem formaliter. Et idem sumitur ex quæst. 3 de Potent., art. 3; et ex Cajet., 1 part., q. 45, art. 3; Ferrar., 4 cont. Gent., cap. 14; Soncin., 5 Metaphys., q. 31; et Javell., q. 21. Et patet ratione, quia substantia secundum seipsam immediate terminat creationem Dei; ergo per seipsam immediate refertur ad Deum relatione creaturæ. Dices, creationem passivam esse modum quemdam ex natura rei distinctum a termino, in quo potest proxime fundari illa relatio, et non immediate in substantia. Respondeo primum, licet totum concedatur, nihilominus non dari aliquod accidens quod sit fundamentum illius relationis, quia illa dependentia creativa non est accidens, ut supra diximus. Deinde, licet verum sit in illa dependentia posse fundari propriam quamdam relationem, tamen ideo non excluditur quin ipsamet substantia per seipsam referatur causaliter seu fundamentaliter in Deum, quatenus illa ipsa, ratione sui esse, essentialiter postulat illam dependentiam, et illam per seipsam terminat.

7. Et confirmatur in relatione filiationis, quæ non potest ita fundari in generatione activa vel passiva, ut illi proxime insit, nam transacta actuali generatione permanet relatio filiationis. Nec potest fundari in alio accidente, quia nullum est quod sit causa ejus; fundatur ergo in ipsamet substantia. Ratio autem est, quia substantia ipsa creaturæ, quatenus creabilis est, vel generabilis ab alia causa, est sufficiens ut in ea possit fundari relatio, si a tali causa, creata vel genita sit.

8. *Quodnam accidens possit esse idem cum substantia.*—Ad argumenta in contrarium respondetur, ex superius dictis de divisione entis in substantiam et accidens, proprium et physicum accidens non posse esse in re omnino idem cum substantia; accidens vero prædicamentale interdum posse sola ratione ratiocinata distingui, ut patet de duratione. Sic ergo dicendum est, relationes, quæ proxime in substantia fundantur, non esse accidentia physica, et quoad entitatem suam, sed solum esse accidentia prædicamentalia, quoad figuram et modum prædicationis, quia secundum rationem formalem suam sunt extra rationem substantiæ, et ideo non est inconveniens quod tales relationes non distinguantur in re a substantia.

9. Testimonia vero ibi citata ex D. Thom.

probabiliter suadent, illum sensisse relationem realem distingui aliquo modo ex natura rei a fundamento, quæ est probabilis sententia. Quia vero, in quarto contra Gentes, dicit talem relationem convenire substantiæ, medio alio accidente, quod non potest universaliter esse verum, etiam supposita illa sententia, ideo probabile mihi est ipsum loqui de relationibus, quæ physice et realiter accidentia sunt, et ideo fortasse eam vocat, *relationem, quæ realiter substantiæ advenit*; sic enim ibi loquitur, et ideo etiam exempla ponit in similitudine et æqualitate, non in aliis. Aliter Ferrar. exponit, cum D. Thomas ait relationem præexigere in substantia esse aliorum accidentium, intelligi vel secundum rem, vel secundum modum. Sed hoc violentum est, et non potest omnibus his relationibus accommodari, ut patet de relatione actus et potentiæ inter materiam et formam, de relatione unionis substantialis, et similibus. Ad testimonium Aristotelis respondetur, potius esse in contrarium; quomodo autem intelligenda sit divisio fundamentorum relationis ab ipso tradita, in sequenti sectione declarabimus. Ad ultimam vero confirmationem concedimus plures relationes posse esse proxime in materia, ut relatio potentiæ, relatio causæ materialis, relatio unionis, creaturæ, et similes. Et quidquid sit de accidentibus physicis, de his prædicamentalibus, et sola ratione distinctis, nullum est inconveniens esse proxime in materia, ut per se notum videtur.

De ratione fundandi, et comparatione illius ad fundamentum.

10. *Rationes probantes fundamentum et rationem fundandi idem esse.*—Ulterius vero inquiri potest circa relationis fundamentum, an idem sit cum ratione fundandi, vel si hæc sint diversa, quæ sit utriusque ratio et necessitas. Est autem causa dubitandi, quia fundamentum relationis nihil aliud esse videtur quam id quo mediante relatio convenit subjecto; sed hoc ipsum fundamentum est ratio fundandi seu recipiendi relationem; ergo hæc non distinguuntur. Item quia si præter fundamentum oporteret aliam rationem fundandi intervenire, nullus esset terminus in his fundamentis vel rationibus assignandis; nulla est enim ratio cur magis sit duplex quam triplex, vel quaduplex; ergo sistendum est in unico fundamento, quod ipsum sit ratio fundandi. Imo, ut diximus, neque fundamentum hoc oportet semper esse re dis-

tinctum a subjecto relationis, sed ratione sufficit aliquando, nam subjectum dicitur quatenus est id cui inest relatio; fundamentum vero in quantum habet talem rationem, ad quam relatio consequitur posito termino, vel in quantum ab illo habet relatio entitatem suam.

11. *Rationes oppositum suadentes.*—In contrarium vero est, quia sæpissime auctores de his ut de distinctis loquuntur, et indicant rationem fundandi esse aliquid requisitum in ipso fundamento, vel ultra fundamentum et terminum, ut relatio resultet. Ut ad relationem paternitatis necessaria est actio generandi, quæ non est fundamentum, quia paternitas non habet ab illa entitatem suam, cum actio generandi sit in filio genito, paternitas vero sit in patre; est ergo ratio fundandi. Similiter, licet inter duo alba albedo sit fundamentum similitudinis, proxima tamen ratio fundandi dicitur esse unitas formalis utriusque albedinis. Unde, cum fundamenta relationum possint esse innumera, rationes tamen fundandi ad tria tantum capita ab Aristotele revocantur, ut sequenti sectione videbimus; est ergo ratio fundandi aliquid aliud a fundamento.

12. *Mens auctoris.*—In hac re potest esse nonnulla diversitas in usu vocum, nam apud auctores interdum hæc voces confunduntur, et pro eadem sumi, interdum diversis rebus tribuuntur; explicabimus ergo prius quo modo res se habeat, et deinde usum vocum accommodabimus. In omni ergo relatione reali requiritur ex parte subjecti res aliqua, natura sua apta et accommodata ut fundare possit respectum ad aliud, ut ab illa proxime habeat relatio realitatem suam, eo modo quo declaravimus. Hujusmodi ergo res proprie appellatur fundamentum relationis in quocunque relationum genere. Contingit vero in aliquibus relationibus, ut præter totam entitatem subjecti et fundamenti requiratur aliqua alia conditio medians inter fundamentum et terminum, et in re ipsa aliquo modo distincta ab ipsis, ut possit inter ea consurgere relatio. Atque hoc modo est necessaria actio vel generatio, ad relationem agentis, seu patris, et fortasse eodem modo materia supponit modum unionis ac relationem unionis. Quod enim hujusmodi conditio sit simpliciter necessaria, explicari facile potest in actione, nam si Petrus et Paulus (qui nunc sunt pater et filius) essent immediate creati a Deo cum omnibus proprietatibus absolutis

quas nunc habent, si inter eos non intervenisset actio generationis et processionis unius ab alio, non fuisset inter eos exorta relatio, nec de potentia absoluta fieri posset ut oriretur; nunc vero, adjuncta sola illa conditione, statim resultat relatio; ergo est illa conditio simpliciter necessaria. Et tamen non est fundamentum, per hanc vocem intelligendo illud in quo, et a quo relatio proxime habet entitatem suam. Unde factum est ut talis conditio, ratio fundandi appellata sit, vel quia non est aliud speciale nomen quo nominetur, præter illud commune quo vocatur conditio necessaria, vel quia illa conditio est quasi ultimo seu proxime requisita, ut relatio pullulet. Re tamen vera non tam proprie dicitur ratio fundandi quam conditio necessaria, quia ratio alicujus rei proprie dicitur, quæ habet aliquem influxum per se in talem rem, præsertim formalem, aut effectivum secundum rem vel rationem; hæc vero conditio in præsentem non habet talem influxum in relationem paternitatis, cum sit extra ipsum patrem, et nullam habeat in illum propriam causalitatem; est ergo magis proprie necessaria conditio.

13. Non est autem hoc generale in omnibus relationibus, ut requirant similes conditiones ex natura rei distinctas a fundamentis, et terminis actu existentibus, ut consurgant. Nam inter duo alba statim consurgit relatio similitudinis, a quocunque facta sint, et ubicunque existant, aut quascunque alias conditiones habeant, et idem est de relatione scientiæ ad scibile, et similibus. Et ita hujusmodi ratio fundandi, etiamsi hac voce illam conditionem appellemus, non est necessaria in omnibus relationibus. Omnibus autem fundamentis relationis commune est ut habeant aliquam naturalem proprietatem, vel conditionem, ratione cujus apta sint ad fundandam relationem, quæ proprietatem respectu talis fundamenti potest appellari ratio fundandi relationem. Ut, verbi gratia, scientiæ creatæ naturale est ut sit mensurabilis ab objecto scibili, ratione cujus potest fundare relationem ad illud. Similiter tali formæ, verbi gratia, albedini, naturale est ut habeat talem unitatem formalem, qualem habere etiam potest alia forma ejusdem speciei; hæc ergo est ratio ob quam talis forma potest fundare relationem similitudinis. Atque hoc modo etiam in relatione paternitatis, vel cuiuslibet agentis creati, præter actionem ipsam, consideranda necessario est aliqua

ratio fundandi per se conveniens ipsi fundamento. Ponamus enim tale fundamentum esse ipsum principium efficiendi, sive proximum, sive principale; in hoc ipso principio aliqua ratio consideranda est, ob quam esse possit relationis fundamentum, nam in divina actione ad extra, quamvis in Deo sit verum principium efficiendi, non tamen resultat in ipso Deo relatio realis, quia illud principium non est aptum fundamentum illius relationis, ut infra dicemus. Ergo, si principium efficiens creatum est aptum fundamentum, oportet ut in eo assignetur aliqua ratio intrinseca connaturalis, ob quam est natura sua aptum fundamentum relationis realis, ut, verbi gratia, quod est principium per se ordinatum ad actionem, vel aliquid hujusmodi, de quo infra videbimus.

14. Sic igitur, quantum ad rem ipsam constat in omni fundamento intervenire rationem fundandi per se et intrinsecam; constat item hæc duo physice et in re ipsa non esse distincta, metaphysice vero seu ratione distingui ad explicandas rerum rationes, et hoc modo posse etiam diversis vocibus denominari. Nos vero ne videamur res multiplicare, rationes has fundandi in fundamentis includimus. Unde quidam ita loquuntur, ut dicant fundamentum, formaliter loquendo, non esse, verbi gratia, qualitatem absolute, sed qualitatem ut unam. Vide Hispalens., in 1, dist. 13, q. 1, art. 3, notab. 4. At vero conditionem necessariam (quando intercedit), hoc communi nomine appellamus. Jam vero occurrebat hic quæstio de distinctione fundamentorum, aut rationum fundandi, ab Aristotele tradita in 5 Metaph., c. 15; tamen, quia prolixior sermonem postulat, de illa instituemus propriam sectionem, post sequentem.

SECTIO VIII.

De termino prædicamentalis relationis.

1. *Relatio realis terminum exigit realem.* — Dicendum imprimis est, ad relationem prædicamentalem necessarium esse aliquem terminum realem. Hæc assertio in communi sumpta fere est communis omnium, et facile colligi potest ex intrinseca ratione relationis. Cum enim essentia ejus sit ad aliud se habere secundum suum esse essenziale, in hoc ipso includitur terminus; cumque relatio hæc prædicamentalis et realis sit, terminum ejus realem esse necesse est. Sed in expli-

candis conditionibus requisitis ex parte termini ad esse relationis, et quomodo hujusmodi terminus ad essentiam relationis concurrat, multa tractari solent, quæ a nobis breviter indicanda et expedienda sunt.

An requiratur terminus actu existens.

2. *Dubitandi ratio.* — Primum est, an terminus relationis realis prædicamentalis requirat terminum realem actu existentem. Et ratio difficultatis est, quia ordo realis transcendentalis potest esse ad rem quæ non existit, imo et ad id quod non est verum ens, sed ens rationis, ut supra dictum est; quid ergo habet relatio prædicamentalis, cur non possit similem terminum respicere? Et confirmatur ac declaratur, nam scientia perinde respicit scibile, quando illud non existit, ac quando existit, quia scientia abstrahit a singularibus et ab existentia. Item productivum refertur ad producibile, teste Aristotele, 5 Metaph; producibile autem ut sic non requirit existentiam. Item imago, et phantasma, et similia, æque repræsentant rem existentem, et non existentem, et albedo existens tam est similis in essentia alteri albedini possibili, sicut existenti, nam eandem convenientiam habet cum illa, in natura et essentia. Similiter effectus causæ finalis æque pendet a fine existente et non existente. Ratio denique a priori esse potest, quia nec ex parte relationis, nec ex parte termini, seu ex munere terminandi, videtur necessaria hæc actualis existentia termini. Primum patet, quia relatio habet entitatem suam a fundamento; ergo ex parte ejus illud sufficit ad existentiam relationis. Secundum patet, quia terminare actu, solum dicit denominationem extrinsecam ex habitudine alterius ad rem quæ terminare dicitur; ergo talis denominatio potest cadere in rem non existentem, quantum est ex parte ejus.

3. *Aliquorum opinio.* — Atque hanc opinionem sequitur Gregorius, in 1, dist. 28, quæst. 23, qui etiam addit, etiam e converso non ens posse referri realiter ad ens; putat enim relativa realia semper esse mutua, quod fundamentum falsum est, ut infra videbimus. Et ipsum consequens, quod infert, valde est improbabile; qui enim intelligi potest, ut quod nihil est actu, referatur relatione reali, aut quomodo potest accidens existere sine subjecto reali? Denique nihil est reale actu, nisi actu existat; ergo nec relatio potest esse realis actu, nisi sit rei actu exis-

tentis, quia non potest aliter existere, nisi etiam subsistat. Itaque de correlativo reali, quod possit esse non ens, improbabilis est illa opinio, ut patet etiam ex duabus sectionibus præcedentibus; de termino vero minus improbabilis est.

Terminum actu existentem requiri ostenditur.

4. Nihilominus dicendum est, ad relationem prædicamentalem necessarium esse terminum realem et realiter existentem. Hæc est sententia communis, tam philosophorum, et interpretum Aristotelis in Prædicamentis, c. Ad aliquid, et in 5 Metaph., c. 15, quam Theologorum, ut patet ex D. Thoma, 1 p., quæst. 13., art. 7, ubi ait, relationes omnes, quæ sunt inter ens et non ens, esse rationis, quia eas format ratio apprehendens non ens tanquam quoddam extremum. Idem q. 28, art. 1, ad 2, et 2 contra Gent., c. 12, rat. 3, et quæst. 3 de Potentia, art. 3, ad 5, ubi adducit Avicennam, 3 suæ Metaph., cap. ult. Et idem sentiunt omnes Thomistæ, Cajet. et Ferrar., citatis locis; Soncin., 5 Metaph., q. 27; Capreol., in 1, d. 7, quæst. 2, et latius d. 13 et 20; Scot. et alii, in 1 d. 13; et Maior., d. 29, q. 6, et 8, qui tamen quadam distinctione utitur; ait enim relationem fundamentalem posse esse ad non ens, non vero relationem formalem. Per hanc vero posteriorem intelligit relationem prædicamentalem, atque ita ipse se explicat, in quo aperte consentit assertioni positæ. Quid vero per relationem fundamentalem intelligat, non declarat; si autem (ut apparet) respectum aliquem transcendentalem intelligit, mihi non displicet ejus sententia. Jam enim supra ostendimus, relationes reales transcendentales, esse posse ad terminos non solum non existentes, verum etiam qui non sint entia realia secundum essentiam. Et hoc etiam satis probant argumenta Gregorii, nam potentia, quæ per se primo ordinata est ad actum, sine dubio habet transcendentalem ordinem ad illum, etiam possibilem et nondum existentem. Scientia etiam habet relationem ad scibile, quod, per se loquendo, non solum non necessario existit, verum etiam est quid universale abstrahens a singularibus, quod eo modo existere non potest.

5. *Nonnullæ rationes, quibus probari solet assertio, expenduntur.* — Quapropter non est facile rationes convincentes adducere, quæ

assertionem positam probent in relationibus prædicamentibus; nam quæ communiter afferri solent, videntur æque procedere de transcendentalibus, ut, videlicet, quod nullum ens reale potest esse ordinatum ad non ens. Item quia alias etiam posset esse ordinatum ad ens rationis, quod repugnat, cum ens rationis pendeat ex fictione intellectus. Item quia relatio est quasi nexus inter extrema; ergo non potest esse realis, nisi inter extrema realia. Quæ rationes, et similes, si efficaces sunt, locum habent in respectibus transcendentalibus. Constat autem in eis non habere vim, quia non repugnat ens reale habere transcendentalem ordinem ad non ens actu. Primum, quia potentia potest habere ordinem ad ens possibile, quamvis non respiciat illud secundum solam possibilitatem ejus, sed in ordine ad actum, ita tamen ut habitudo ipsa potentiae prior sit et independens ab actuali existentia actus vel objecti. Similiter non ens, quatenus cogitari potest, terminare etiam potest habitudinem transcendentalem cogitationis, vel scientiae ad ipsum; atque ita non ens, quamvis ex se videatur ineptum, ut sit terminus realis habitudinis, tamen quatenus aliqua actio circa illum exerceri potest, etiam actio ipsa, vel habitus aut potentia, quæ sunt principia ordinata ad illam actionem, possunt dicere habitudinem transcendentalem ad rem quæ non est. Atque ob similem rationem potest actus aliquis intellectus respectum transcendentalem dicere ad aliquod ens rationis, quia, nimirum, illud potest esse sufficiens objectum talis actus. Et ideo ad hujusmodi habitudinem non solum non obstat quod ens rationis sit quid fictum ab intellectu, verum etiam in hoc ipso fundatur illa transcendentalis habitudo.

6. Recte vero probatur illa ratione, nullas alias res posse habere transcendentales habitudines ad entia rationis, præter ipsosmet actus mentis, quibus ipsa entia rationis cogitantur aut finguntur, sub quibus comprehendendo actus aliquos imaginationis quatenus per illos fingi possunt et representari entia imaginaria et impossibilia. Et idem erit de actibus voluntatis, quatenus versari possunt circa entia rationis; aut, si vera est opinio Scoti, quod per eos fieri possunt entia rationis. Denique id etiam suo modo extendi potest ad habitus proportionatos his actibus, quatenus dicunt per se ordinem ad eadem objecta. In his ergo omnibus reperitur hæc

habitudo, propter transcendentalem ordinem ad objectum; aliæ vero res, quæ non possunt habere pro objectis entia rationis, non possunt habere habitudinem realem et transcendentalem ad illa. Quia, ut supra ostendimus, habitudo transcendentalis semper est secundum aliquod munus reale, quod active vel passive ad aliquod genus causæ reducatur; circa ens autem rationis nullum munus reale exerceri potest, nisi in quantum sumitur in ratione objecti. Denique relatio prædicamentalis non est proprie nexus aut unio, sed solum velut tendentia quædam, quæ potest solum extrinsece terminari ad aliud, et ideo ex hac parte non repugnat esse entis ad non ens. Sicut ergo hæc rationes solvuntur in relationibus transcendentalibus, ita videntur solvi posse in prædicamentibus.

7. *Ratio assertionem convincens.* — Quærenda est ergo aliqua propria ratio, quæ specialiter procedat de relationibus prædicamentibus. Et primo quidem argumentari possumus ex principiis receptis de his relationibus, nimirum, quod relatio et terminus sunt simul tempore, et quod ablato correlativo seu termino aufertur relatio, et quod posito termino, si jam supponitur fundamentum, consurgit relatio; hæc enim omnia sumpta sunt ex Aristotele et communi sententia; omnia vero illa supponunt realem existentiam termini, nam includunt coexistentiam extremorum, quæ supponit utriusque existentiam. Ratio vero propria sumenda est ex iis quæ superius dicta sunt de esse, et essentia hujus relationis, nimirum, quod consistit in puro respectu, neque aliud munus habet in natura, et ideo non est per se intenta, sed mere resultans, tanquam quid accidens rebus præter omne id quod ex se est, et ex intentione naturæ illis convenit. Ex natura enim hujus relationis sic explicata, plane colligitur illam ut sic non esse, nisi supponatur fundamenti et termini coexistentia, ex qua ipsa resultat: tum quia non habet rerum naturalium modum productionis; tum etiam quia solum hac ratione potest habere rationem accidentis, nam alii respectus qui possunt esse ad non entia, sunt essentielles, et pertinent ad prædicamenta earum rerum quarum sunt essentielles differentiae. Quæ ratio habet aliquam efficaciam, etiam in eorum sententia, qui putant hanc relationem esse aliquem modum in re distinctum a fundamento et termino; hi enim facile sibi accommodant hunc discursum factum; solum illis difficile est ratio-

nem talis entitatis aut modi distincti reddere. In nostra vero sententia magis urgeri potest, quia si relatio prædicamentalis in re non est aliud nisi ipsummet fundamentum, ut accidentaliter dans denominationem relativam, ergo non potest in re ipsa dare illam, nisi coexistente termino; nam omnis alia denominatio aut erit omnino absoluta et essentialis, et consequenter ad summum erit respectiva transcendentaliter, aut non erit denominatio ex solis ipsis rebus sumpta, sed ex comparatione nostræ rationis. Ob hanc ergo causam, ad relationem prædicamentalem necessarius semper est terminus realis, et realiter existens.

Rationes contrariæ sententiæ dissolvuntur.

8. Argumenta vero oppositæ sententiæ, si attente considerentur, solum procedunt de respectu transcendentali; jam vero est sufficienter declarata differentia inter illum et relationem prædicamentalem. Unde ad ultimam rationem respondetur, terminum realem requiri ad relationem prædicamentalem ex natura et modo talis relationis, quæ solum consistit in puro respectu orto ex coexistentia extremorum. Unde, licet verum sit ipsam actualem terminationem nihil ponere in termino, tamen necessario supponet entitatem in illo, accommodatam ut ex positione ejus cum termino possit insurgere relatio, et ut ipsa relatio habeat quasi objectum in quod possit respicere. Unde, sicut de fundamento diximus posse in eo secundum rationem distinguere rem quæ fundat relationem et rationem seu aptitudinem fundandi, ita ex parte termini distinguere potest res seu forma termini, et ratio terminandi, quæ est in tali forma. Jam vero sese hoc loco insinuabat quæstio, qualisnam esse debet hæc forma et ratio terminandi, et præsertim an sit absoluta vel respectiva. Sed quia hæc quæstio prolixior est, et multa supponit tractanda sectione sequenti, ideo post illam disputabitur.

Quomodo terminus sit de essentia relationis, ex dictis educitur.

9. *Aliquorum opinio.* — *Aliorum sententia.* — Ex prædicta vero resolutione et ejus ratione intelligi potest primo, hujusmodi terminum realem esse aliquo modo de essentia relationis, quanquam in hoc sit nonnulla diversitas inter auctores, quæ magis est in modo loquendi, quam in re. Quidam enim absolute negant terminum esse de essentia re-

lationis, ut Francisc. Maironis, in 4, dist. 19, q. 5; quod ex parte etiam sentit Soncin., 5 Metaph., q. 33; et Cajet., in Prædicabil., c. de Specie. Et ratio esse potest, quia terminus est omnino extra ipsam relationem, et res ab illa condistincta; ergo non potest esse de essentia ejus, nam quod est de essentia, est omnino intrinsecum, et idem cum re, de cujus essentia existit. Alii vero dicunt terminum esse de essentia relationis. Quæ est communis Peripateticorum sententia, ut supra Cajetanus refert, et Niphus, lib. 5 Metaph., disputat. 16. Et ratio est, quia totum esse relationis est esse ad terminum; ergo terminus est de essentia relationis.

10. *Sententia auctoris.* — Verumtamen vix potest esse dissensio in re, ut dixi, nam terminus non est intrinseca pars, nec genus aut differentia intrinseca relationis; unde non potest esse de essentia ejus in dicto sensu, et in hoc omnes conveniunt. Certum deinde est relationem prædicamentalem, ut talis est, non esse nisi respiciendo et tendendo ad terminum, et in hoc consistere essentiam ejus. Unde sub ea ratione dici potest includere aliquo modo terminum in sua essentia, quia non potest absolvi ab illo, neque secundum propriam rationem concipi, quin in tali conceptu terminus includatur. Et hoc sensu locuti sunt omnes antiqui, qui propterea non tam dicunt terminum esse de essentia, quam esse de conceptu quidditativo relationis; quod etiam admittunt Cajetanus et Soncinas.

11. *Relativum prædicamentale nequit nisi per ordinem ad terminum definiri.* — Qui merito inferunt relationem secundum propriam rationem definiri non posse, quin terminus relationis in definitione ponatur, nam res sicut esse essentialiter, ita definiri debet; sed essentia relationis talis est ut non possit absolvi a termino; ergo nec definitio potest a termino absolvi; ergo debet necessario includere in se terminum. Et in hoc non recte sentit Maironis supra, nam videtur dicere posse relationem definiri sine additione termini, in quo etiam ab Scoto dissentit, ut patet ex eodem, in primo, distinctione trigesima. Sed est attente observandum, semper nos esse locutos de termino relationis, non de correlativo, ut abstrahamus ab illa quæstione, an ipsum correlativum sit terminus, quam infra tractabimus, et ibi etiam videbimus an hoc possit etiam extendi ad correlativum, ut sic, etiamsi non sit formalis termi-

nus; et ibi etiam solvemus difficultatem hie occurrentem, an terminus sit prius cognitione quam relatio, et quomodo correlativa possint esse simul cognitione et definitione non committendo circulum.

12. *Transcendentales respectus, ut respiciant terminum.*—Ultimo observandum est, doctrinam hanc aliquo modo generalem esse ad respectus etiam transcendentales; nam etiam illi, et formæ vel entitates de quarum essentia sunt, non possunt adæquate et essentialiter definiri absque additione illius rei quam respiciunt, quæ sub ea ratione terminus dici potest. Differentia vero est, quod relatio prædicamentalis ex peculiari et propria ratione sua requirit terminum actu existentem, tum ut ex illo in suo genere resultet, tum ut illum respiciat sub præcisa ratione termini; relatio vero transcendentalis nec resultat ex termino, proprie loquendo, nec illum respicit sub præcisa ratione termini, sed adjuncta semper aliqua alia ratione objecti, aut causæ, vel alterius similis. Atque ita est aliquo modo magis intrinseca et formalis habitudo ad terminum, præsertim existentem, in relatione prædicamentali quam in respectu transcendentali.

Etiam de potentia absoluta non posse relationem manere sine termino.

13. Secundo resolvitur quæstio, an tanta sit dependentia relationis ab existentia sui termini, ut non solum ex natura rei illam requirat, verum etiam de potentia absoluta non possit conservari sine illa. Videtur enim hoc creditu difficile, nam cum illæ sint res distinctæ, ut supponimus, et fundamentum non componat intrinsece relationem, neque habeat realem influxum in illam, nulla reddi potest sufficiens ratio ob quam non possit Deus sine termino relationem conservare. Nihilominus tamen dicendum est non posse per ullam potentiam conservari relationem prædicamentalem ut sic sine suo actuali termino. Ita docent fere omnes scriptores. Ratio autem est, quia in ipso effectu formali relationis involvitur aliquo modo terminus realis et actualis. Ostensum est autem supra, non posse relationem conservari in rerum natura, quin actu exerceat suum effectum formalem; ergo non potest relatio actu conservari sine suo termino actuali. Patet consequentia, quia non potest effectus formalis conservari sine omnibus per se et essentialiter requisitis ad illum.

Major vero patet, quia formalis effectus relationis est actu referre ad terminum; in hoc autem effectu includitur ipse terminus. Sicut motus aut actio non potest esse sine termino proprio, eo quod sit actualis via ad illum.

14. Estque hoc longe facilius ad intelligendum in nostra sententia, scilicet, quod relatio non sit res, aut modus realis distinctus a fundamento, et ei additus, sed sit ipsamet entitas fundamenti, ut sic denominans subjectum. Nam cum illa denominatio sit pure respectiva, tantum consistit in quadam habitudo orta ex coexistentia termini; ideo mirum non est quod talis entitas fundamenti conferre nullo modo possit denominationem illam, nisi posita coexistentia termini. Et ita facile solvitur ratio dubitandi in contrarium. Nulla enim hic intervenit entitas, quam Deus non possit conservare sine alia realiter distincta; nam totam entitatem fundamenti potest conservare sine termino; non tamen potest conservare illam entitatem sub tali ratione et denominatione, quia secundum illam involvit ipsum terminum; imo in re ipsa nihil distinctum addit, præter coexistentiam termini.

SECTIO IX.

Quæ distinctio necessaria sit inter fundamentum et terminum.

1. Hæc quæstio etiam expeditur facile ex hactenus dictis. Quidam enim existimant necessariam esse inter illa distinctionem realem, ut Soncin., 5 Metaph., q. 29, et significat debere esse omnimodam distinctionem, ita ut non sufficiat distingui tanquam totum et partem. Fundatur præcipue, quia alias totum continuum referretur infinitis relationibus realibus diversarum proportionum majoris inæqualitatis ad infinitas partes proportionales, quod est inconveniens. Unde simili argumento probat D. Thomas, 2 cont. Gent., c. 12, rat. 3, non posse unam quantitatem referri relatione reali ad quantitatem majorem possibilem, quia alias haberet simul relationes infinitas, cum numeri vel quantitates majores possint in infinitum multiplicari.

2. Alii vero putant nullam distinctionem in re esse necessariam, quod maxime videri potest in relatione identitatis ejusdem ad se ipsum. Quia tam proprie et a parte rei sine fictione intellectus est aliquod ens idem sibi, sicut est diversum ab alio, vel simile alteri; ergo tam est illa relatio realis, sicut alia. At-

que hoc maxime opinantur aliqui, si contingat idem fundamentum esse in diversis subjectis; ut, verbi gratia, si eadem albedo esset in duobus hominibus, aiunt referri inter se similitudine reali, quia fundamentum distinguitur a termino qui terminat, etiamsi non distinguitur ab ipsa ratione terminandi. Et hoc sentit Scot., in 1, dist. 31, et in Quodl., quæst. 6.

Resolutio.

3. Dicendum vero est, ad relationem realem necessariam esse ut fundamentum, et terminus formaliter sumptus, in re ipsa distinguantur. Hæc est sententia D. Thomæ, 1 part., quæst. 42, art. 4, ad 3, ubi propter hanc causam negat æqualitatem inter divinas personas esse relationem realem; negat etiam idem referri ad seipsum relatione reali. Et hoc sequuntur omnes Thomistæ. Et quod requiratur aliqua distinctio in re inter correlativa realia est fere principium per se notum in metaphysica. Nam correlativa censentur realiter opposita; non opponitur autem idem sibi ipsi; oportet ergo ut correlativa in re aliquo modo distinguantur. Unde necesse etiam est relationes reales oppositas, esse in re aliquo modo distinctas, tum propter oppositionem, tum etiam quia unaquæque relatio in re est idem cum suo extremo, ut supra ostensum est; ergo si extrema sint distincta, etiam relationes. Quocirca si relationis terminus est relatio opposita, hinc satis concluditur relationem et terminum debere in re esse distincta. Si vero formalis terminus relationis est aliqua forma absoluta, etiam concluditur debere in re distingui. Quia talis formalis terminus non potest esse nisi fundamentum oppositæ relationis, ut infra dicam; sed non minus necesse est fundamentum unius relationis distingui a relatione opposita, quam relationes ipsas oppositas; ergo. Probatur minor, quia relatio et fundamentum sunt in re idem; ergo quantum relatio distinguitur a relatione opposita, tantum in re distinguitur fundamentum unius relationis ab ejus opposita; ergo æque etiam distinguitur a fundamento relationis oppositæ. Item, quia non solum relationes, sed etiam extrema seu subjecta relationum debent esse in re distincta, quia non potest intelligi realis et vera habitudo inter ea quæ in re non distinguuntur, quia omnis habitudo, ut ex termino ipso constat, postulat extrema; extrema vero includunt pluralitatem, et consequenter ali-

quam distinctionem rei. Denique in ipsa definitione relativorum hoc continetur, quia debent esse ad aliud. Si autem subjecta relationum oppositarum debent esse inter se distincta, maxime id verum habet de subjectis, seu fundamentis proximis, quibus relationes proxime insunt; nam illis proxime per se conferunt suas proprias et formales habitudines; ergo distinctio hæc maxime requiritur inter ipsa fundamenta oppositarum relationum, et consequenter etiam inter relationes ipsas, ac denique relationem et terminum.

Quantam oporteat esse distinctionem prædictam.

4. Quanta vero debeat esse hæc distinctio dubitari potest. Breviter tamen censeo non esse necessariam æqualem in omnibus, sed juxta naturam fundamentorum et modum relationum pensandum id esse. Sæpe enim hæc distinctio debet esse realis et suppositalis, ut in relatione patris et filii; nam quia tales relationes fundantur in reali processione unius suppositi, et non potest unum suppositum realiter procedere, nisi ab alio supposito, ideo talis relatio requirit distinctionem realium suppositorum. Et similiter relatio specificæ identitatis requirit realem distinctionem naturarum substantialium, et consequenter etiam suppositorum, seclusis miraculis. Et idem est, proportione servata, de relatione æqualitatis vel similitudinis; requirunt enim distinctionem realem talium formarum, et consequenter etiam subjectorum, ex natura rei. Ad aliquas vero relationes existimo sufficere distinctionem modalem; nam, sicut est vera efficiencia aut emanatio inter rem et modum, ita etiam potest esse vera relatio. Item quia distinctio modalis, vera distinctio est, et sufficit ad oppositionem vel habitudinem, propter quam necessaria est distinctio inter relationem et terminum.

5. An vero sufficiat distinctio inter totum et partes, dubitari potest, propter argumentum Soncinatis de infinitate relationum. Unde dici posset quod, licet distinctio inter totum et partem, quatenus aliquo modo realis est, sit major quam modalis distinctio, tamen quatenus extrema non sunt ita condistincta, sed in uno aliud includitur, minus sufficere ad fundandam relationem realem. Sed difficile hoc creditu est, primo, quia simpliciter illa distinctio est vere in re, et est